

A tárgyak igen gyakran emberi tulajdonságokkal rendelkeznek Mándy Iván művében. Többnyire tökéletesebbek annál, aki életre hívta őket. Kiegyensúlyozottak és sztoikusak, önmagukkal mérik az időt. Előfordul velük, hogy szentimentálisak, némely esetben pedig támadóak is, ám méltóságukat jobban meg tudják őrizni annál, akivel szemben majdnem mindig fölényben vannak. Ők állandóak, nem ismernek szeszélyt, és a folyamatos szolgálatban vélnék megtalálni önmaguk és alkotójuk boldogságát. Mándy Iván humora tehát mélyebb annál a határnál, amit egy-egy szövegegyesége kiválthat olvasójában. A változatlanul gyarló emberi természet komédiáját játszatja el a tárgyak élő színpala előtt. A vicc nála egy világtapasztalat hullámzó felszíne, ha ez néha túlságosan átlátszónak tűnik is.

VAJDA Gábor

NYELVÜNK VIRÁGAI, A SZÓLÁSOK

O. Nagy Gábor: *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1979

O. Nagy Gábor a 73-ban elhunyt kiváló nyelvtudós húszévi szótári munkája során a magyar tudományos lexikográfia és lexikológia kiváló szaktekinvévé vált. Az értelmező szótárak szerkesztése s a szinonimaszótár készítése (melyen haláláig dolgozott) mellett hű maradt eredetileg választott nyelvészeti tárgyköréhez, a szóláskutatáshoz is. Hosszú éveken át kitartó szorgalommal gyűjtötte és szigorú tervszerűséggel rendszerezte a magyar szóláskincset. Így születtek a kérdéskört módszeresen feldolgozó tanulmányai: *Szólások és közmondások gyűjtése*, *Nyelvünk virágai, a szólások*, *A magyar szólásmondások eredete*, *Néhány szó a közmondásokról*, hogy csak a legismertebbeket említsük. E tanulmányok mellett a *Magyar Nyelv* és a *Magyar Nyelvőr* 1952–72. közti évfolyamaiban sok szólásmagyarázó cikke jelent meg, melyek O. Nagy Gábor nyelvészeti, irodalmi, tárgyi, társadalom- és művelődéstörténeti tájékozottságát bizonyítják. Módszerének jellegzetessége, hogy az alkalmiságon és ötlet-szerűségeen túl sajátos rendszert igyekszik teremteni a szólásmagyarázatokban: típusokat alkot, kielemez a rokon vonásokat, csoportokat fog össze az értelmező elvek hasonlósága alapján.

A nagyközönség számára O. Nagy Gábor neve elsősorban a *Mi fán terem?* szerzőjét jelenti, de az ő neve áll a már két kiadást megért *Magyar szólások és közmondások* című hatalmas kötet címlapján is. A mintegy 20 ezer kifejezésformát tartalmazó mű a mai köznyelven kívül felöleli a régiség és a tájnyelvek frazeológiai anyagát, s ami értékének fő tényezője: közli a szólások és közmondások változatait, jelentéseit, stí-

lusértékét, használati körét és szinonimáit is. E könyv nemcsak a tudományos korszerűség és rendszeresség mintaképe, hanem a magyar szellemiség, a magyar népi szemléletmód és képzeletvilág foglalata is; a múlt nyelvi múzeuma. A magyar szólásgyűjteményből hiányzó eredetmagyarázatokat pótolja a *Mi fán terem?* kötet csaknem 300 részletesen és népszerű formában kidolgozott szócikke. Életműve, a torzóban maradt szólásmagyarázó szótár kidolgozása közben összegyűlt új eredményeit népszerű, olvasmányos formában is közzé akarta tenni a *Mi fán terem?* folytatásaként; anyaga azonban feldolgozatlan maradt.

A *Mi fán terem?* közel 350 szólásmondás eredetét tárja fel az olvasó előtt. Kovalovszky Miklós, aki a harmadik bővített kiadást rendezte sajtó alá, O. Nagy Gábor hagyatékából 30 szócikkkel bővítette a gyűjteményt és bevezetőként közli a *Nyelvünk virágai, a szólások című tanulmányt a szólásokról és szóláskutatásról*. A kötet célja — amellett, hogy értelmezi leggyakrabban használt szólásainkat —, hogy feltárja elhomályosult eredetű szólásmondásaink keletkezésének titkait. Régebben a szólások lényegét abban látták, hogy a nemzeti léleknek sajátos, minden más nyelv számára idegen kifejezései. O. Nagy Gábor ezt megcáfolja tanulmányában is és a szólásokban is, hiszen gyakran a legsajátosabbban magyarnak érzett szólás éppen úgy jövevény nyelvünkben, ahogy szókincsünk tekintélyes része is más nyelvekből való átvétel. Ebből kifolyólag szólásainkat nem „gyökeres magyarságukért”, hanem stilisztikai értékükért becsüljük; segítségükkel gondolatainkat változatosan, színesen, szemléletesen fejezzük ki.

A szólásmondások eredetének kutatásában O. Nagy Gábor fő feladatának tekintette, hogy történeti alapon megvilágítsa azt az elhomályosult kapcsolatot, amely a szólást alkotó egyes szavaknak és a szólás egészének jelentése között van. Meg kell ismerkedni a szólásokat alkotó szavak teljes használati körével, elavult és nyelvjárási jelentésével. Ezek ismeretében található meg az idők folyamán feledésbe merült vagy csak valamely vidék lakói számára ismeretes vonatkozás, amely egy-egy elhomályosult eredetű szólás magvát alkotó szó mögött lappang. Így juthatunk el a szólás keletkezésének megértéséhez. Például: „Ha valakinek sikerült úgy elillannia, megszöknie, hogy már nincs remény az elfogására, azt szoktuk mondani: *űtheted már bottal a nyomát!*” Mindannyian jól ismerjük, sőt használjuk is az említett szólást, de kevesen tudják, hogy a „bottal ütni a nyomát” egykor széles körben elterjedt babonás hiedelem volt; ha ártani akartak valakinek, annak a lábnyomán, ruháján, viaszból formált képmásán valami varázslatot végeztek. Németországban pl. hittek benne, hogy ha a tolvaj lábnyomába koporsószeget vernek, a tolvajnak meg kell halnia; vagy megverték a távollevő személy ruháját és azt hitték, hogy ezzel fájdalmat okoznak a ruha tulajdonosának. Mindez azonban azt jelentette, hogy bármely varázsló eljárást vették is elő, a tolvajon vagy gyilkoson többé bosszút nem állhat-

tak. O. Nagy Gábor bármennyire tetszetősnek tartja e magyarázatot, két okból nem fogadja el: nem sikerül kimutatni olyan hazai babonát, amely a távollevő lábnyomának megverésére vonatkozna; másik ok: a fenti szólásmagyarázat nem veszi tekintetbe a kérdés nyelvi oldalát, nincs tekintettel szólásunk legrégebb előfordulására. Szkhárosi Horváth András XVI. századi prédikátor egyik versében írja: „Nem tudják, mit mondanak... Ezek a nyomát az bottal ütik az elfutott nyúlak.” Ebből kitűnik, hogy szólásunkat mint a vadászat szaknyelvéből kiszakadt, átvitt értelmű kifejezést használták; hiszen a hajtók szokták bottal ütni a bokrot, az avart, hogy a vadat a vadász elé zavarják. Ha a vad már elmenekült, csak a nyomát üthették és ez éppoly hiábavaló, értelmetlen dolog volt, mint annak a szökevénynek az üldözése, akiről azt mondjuk, hogy *annak már bottal üthetik a nyomát!*

A gyűjteményben ábécé sorrendben követik egymást a szólások és azok eredetmagyarázata; az egy-egy szólás után az irodalmi előfordulást is jelzi (Kovalovszky az egyes szócikkek irodalomjegyzékét kiegészítette a legújabb kutatások eredményeivel). Az idézett források jegyzéke és a betűrendes szó- és szólásmutató zárja a kötetet.

VAJDA Zsuzsa

K É P Z Ő M Ū V É S Z E T

BIENNÁLE VAGY VINO DA TAVOLA ROSSO

(jegyzet vagy Imbottigliato per G. Chelazzi S. P. A. Firenze DA G. Pieraccioni Nelle Proprie Cantine in Fiesole)

Ha elfogadjuk a kierkegaardi három fokozatot: esztétika, erkölcs, vallás, akkor az a következőképp konstituálódik Velencében: az első mindenképp az élet hedonisztikus oldala, a második, az erkölcsi, az a *ne vadássz az én területemen!*, míg a vallás a szemet gyönyörködtetés révén kapcsolódik vissza az elsőhöz. Az időtálló remekművek, mondjuk a freskók, leszámítva az idő harapásait nem sokat változtak, ellenben változtak a lakosság szempontjából olymód, hogy általuk ők közelebb kerültek a mindent mozgató, mindezt mozgató pénzhez. Az egész Velence egy fejlett hálózatú pénzgyűjtő terület, a Canal Grande, a díszes kanális, egy rendkívül jól szervezett pénz-lefolyó. Csodálatos, hogy ez a rengeteg vaporetto, rengetek taxi és privát jármű nem ütközik folyton össze ezen a csatornán, amit végtére is nem lenne oly nehéz átúszni. Még a rialtói söröző legvízközeli asztala sem részesül valami gyalázatos fröccsben — a hullámok megtörnek a domborított élő lépcsőkön. A